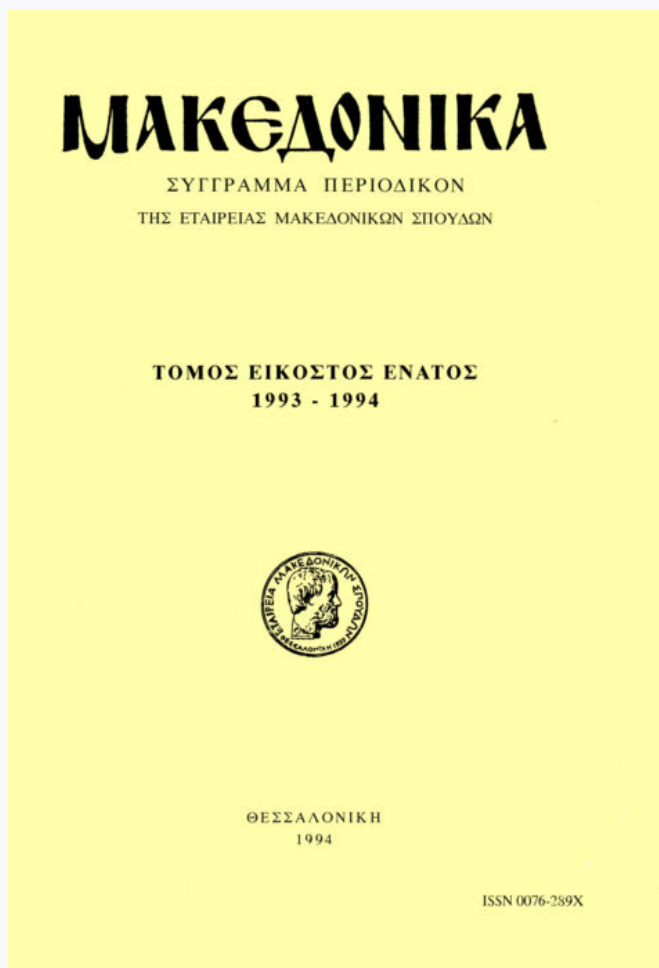

Μακεδονικά

Τόμ. 29, Αρ. 1 (1994)

Χρήστου Έξαρχου, Η Φούρκα της Ηπείρου
(Ιστορία-Λαογραφία)

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.212](https://doi.org/10.12681/makedonika.212)

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (1994). Χρήστου Έξαρχου, Η Φούρκα της Ηπείρου (Ιστορία-Λαογραφία). *Μακεδονικά*, 29(1), 417-421. <https://doi.org/10.12681/makedonika.212>

καταλογογράφου καί τών ύπολοίπων βιβλιοθηκῶν μεταξύ τών ἐτῶν 1565-1575, ἀναφέρεται στήν βιβλιοθήκη τοῦ Πατριάρχου καί ἔγινε γιά νά διευκολύνει τόν κύκλον τῶν συνεργατῶν του. Ἀξίον σημειώσεως εἶναι ὅτι Πατριάρχες στήν δεκαετία αὐτήν ἦσαν δύο ἐξερχόμενοι λόγοι: ὁ Μητροφάνης (Ίαν. 1565-Μάιος 1572) καί ὁ Τερεμίας Β΄ (1572 καί ἔπειτα). Στήν συνέχεια παρουσιάζονται τά χειρόγραφα τῆς Βιβλιοθήκης τῆς R. Domini Patriarchae, πολλά ἀπό τά ὁποῖα μέ φροντίδα τοῦ Πατριάρχου Μητροφάνους μεταφέρθηκαν ἀπό τόν ἴδιο στήν Μονή τῆς Ἁγίας Τριάδος στήν Χάλκη· τά χειρόγραφα τῆς Χάλκης ἐξετάζει ὁ συγγρ. σέ εἰδικό κεφάλαιο ἀνασυγκροτώντας, τοιούτοτρόπως, τήν βιβλιοθήκη τοῦ Πατριάρχου πού σχεδόν σώζεται ἀκέραιη καί σήμερα στήν μονή, τῆς ὁποίας, σημειωτέον, ὁ Μητροφάνης ὑπῆρξε καί ἡγούμενος καί ἐκ τοῦ λόγου αὐτοῦ τά μετέφερε στήν μάνδρα τῆς μετανοίας του.

Τό ἔβδομο κεφάλαιο εἶναι ἀφιερωμένο στήν Βιβλιοθήκη «Κυροῦ Ἀντωνίου τοῦ Καντακουζηνοῦ», τοῦ ὁποίου ἐξετάζει τά βιογραφικά, τά εἰκοσι ἑννέα χειρόγραφα καί τά δέκα πέντε ἔντυπα παραθέτοντας καί τά ἀναγκαῖα στοιχεῖα γιά τήν ταύτιση τῶν κειμένων. Τό ὄγδοο κεφάλαιο ἀναφέρεται στήν βιβλιοθήκη τοῦ «Κυροῦ Μανουήλ τοῦ Εὐγενικοῦ», τῆς γενιάς τῶν Εὐγενικῶν κατά πάσα πιθανότητα ἐκ τῶν πλῆθους τῶν χειρογράφων πού ἀναφέρονται στήν σύνοδο Φερρῶρας-Φλωρεντίας πού ἐντοπίζονται στήν βιβλιοθήκη αὐτή. Στό ἐπόμενο κεφάλαιο ὁ συγγρ. ἀσχολεῖται μέ τά προβλήματα πού ἀναφέρονται στήν βιβλιοθήκη «Κυροῦ Μιχαήλ τοῦ Καντακουζηνοῦ», βιογραφικά τοῦ συλλογέως, τά πενήντα ἑπτὰ χειρόγραφα μέ τά συναφῆ προβλήματα τους (ἐκποίηση τους καί ἀγορά τους ἀπό Γερμανούς ἐξ αὐτοψίας ἐξέτασή τους κ.λπ.).

Στό Παράρτημα ὁ κ. Γ. Πατάζογλου ἐκδίδει in extenso τούς Καταλόγους χειρογράφων τῶν ἰδιωτικῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως: ἦτοι τῶν παπῶ Κωνσταντίνου τοῦ Βαθῖνου, Μαρμαρέτου, Ἰωάννου Σούτζου, γραμματικοῦ, Μανουήλ Εὐγενικοῦ, Ἀντωνίου καί Μιχαήλ Καντακουζηνοῦ, Ραιδεστοῦ, Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Ἀκολουθεῖ εἰρητήριο τῶν χειρογράφων πού βρίσκονται στήν Ἑλλάδα καί στό ἐξωτερικό.

Αὐτό εἶναι ἐν ὀλίγοις τό πολύτιμο βιβλίο τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Κ. Πατάζογλου, τό ὁποῖο, ἐκτός ἀπό τό καθαρῶς ἐπιστημονικό-τεχνολογικό του μέρος, ἀναδεικνύει τήν πνευματική κίνηση καί ζωή στήν Βασιλεύουσα ἕνα αἰῶνα περίπου μετά τήν Ἀλωση. Ἡ κίνηση αὕτη δεικνύει τήν πληθωρική παρουσία λογίων, ἀρχόντων στήν Κωνσταντινούπολη, οἱ ὁποῖοι κατεῖχαν χειρόγραφα πού διασώθηκαν καί πού φυλάσσονταν σέ διάφορες ἰδιωτικές βιβλιοθήκες καί πού τελικῶς ἀποτελέσαν τό ἀντικείμενο τῶν πολλαπλῶν ἐνδιαφερόντων γνωστῶν συλλογῶν χειρογράφων. Τά χειρόγραφα, οἱ βιβλιοθήκες, οἱ λόγοι τῆς Βασιλεύουσας ἔξααζοῦν στό βιβλίο τοῦ Γ. Πατάζογλου ἀλλά μαζί καί οἱ χαμένοι (;) γιά τόν Ἑλληνισμό πνευματικοῖ θησαυροῖ του.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Χρήστου Ήξάρχου, Ή Φούρχα τής Ήπειρου (Ίστορία - Λαογραφία), Θεσσαλονίκη 1987, σελ. 580 [Βραβεῖο Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν].

Ἡ παλαιά γενεά τῶν διδασκάλων προσέφερε πολλά στόν λαό μας καί ἐμεῖς οἱ νεότεροι τούς ὀφείλουμε πολλά, γιατί εἶναι αὐτοῖ πού μᾶς ἐδίδαξαν τά πρῶτα γράμματα καί διέπλυσαν τόν χαρακτήρα μας —ποιός ἄρα γε δέν θυμᾶται μέ ἀγάπη τόν

πρώτο δάσκαλό του;— ύστερα, γιατί, και έδω είναι τό θέμα μας, πολλοί από αυτούς, πέρα από τήν διδακτική τους ένασχόληση, ασχολήθηκαν μέ τήν έρευνα και καταγραφή τής τοπικής ιστορίας διασώζοντας, έτσι, πλούσιο και πολύτιμο υλικό, πολύ χρήσιμο γιά τήν εθνική μας αὐτογνωσία, τό όποιο σέ καιρούς, μάλιστα ιδιαίτερα χαλεπούς, σάν τούς σημερινούς, καθίσταται πολλαπλά χρήσιμο. Τέτοια είναι και ή περίπτωση τοῦ κ. Χρήστου Έξάρχου πού συνέγραψε τό όγκωδες αὐτό έργο, ταμίειον πληροφοριακῆς γιά τό χωριό του, άλλα και όργανο εργασίας γιά τόν ἐνδιαφερόμενο και τόν έρευνητή πού ἀναζητεῖ παραπέρα συνδέσεις και συνάψεις μέ παρόμοια φαινόμενα και σέ άλλες περιοχές τοῦ νεοελληνικοῦ μας βίου. Τό έργο αὐτό τοῦ κ. Έξάρχου είναι έργο ζωής, πού ξεχωρίζει γιά τόν έρευνητικό του χαρακτήρα, άλλα και γιά τήν συναισθηματική-λογιστική, θά ελεγε κανείς, φόρτιση πού διαπερνά κάθε του σελίδα. Ό συγγρ. χωρίζει τό έργο του σέ δύο μέρη: 'Ιστορία και Λαογραφία. Τό πρώτο, ή 'Ιστορία, διαρθρώνεται σέ ἑπτά κεφάλαια (σσ. 35-260) και τό δεύτερο, ή Λαογραφία, σέ δώδεκα (σσ. 263-565). Πρώτιστη ἀρετή τοῦ έργου ή χρησιμοποίηση ἀρχεαποκρίσεων και ή ἐπιτόπια συνεπής έρευνα τοῦ συγγραφέα του. Ό κ. Έξάρχου έρευνῃσε τά ἀρχεῖα τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Φούρκας, τῆς Μονῆς τῆς Κοίμησης τῆς Θεοτόκου, και, ἀκόμη, τά μαθητολόγια τῶν σχολείων τῆς, τά ἀρχεῖα τῶν σωματείων και τῶν συλλόγων τῆς και ἀναδίφῃσε παλαιά έγγραφα (διαθήκες, τίτλους ιδιοκτησίας, συμφωνητικά, φορολογικούς καταλόγους)· δέν παρέλειψε, και αὐτό φρονῶν τίς εἰναι πολύ βασικό σέ μιάν τέτοιον εἶδος μελέτη, νά ἀντλήσει πληροφορίες ἀπό τήν πλούσια προφορική παράδοση τῆς Φούρκας διά στόματος διαφόρων γερόντων Φουρκιωτῶν. Φυσικά χρησιμοποίησε και τήν σχετική ἐκδεδομένη βιβλιογραφία.

Αρχικά, και ὡς ἕνα εἶδος εισαγωγῆς, ό κ. Έξάρχου παραθέτει ἕνα πλῆθος στοιχείων πού βοηθοῦν τόν ἀναγνώστη νά γνωρίσει τήν Φούρκα και τήν περιοχή τῆς μέσα στήν ιστορική τῆς διάσταση: χωριό στά Β.Α. τοῦ νομοῦ 'Ιωαννίνων πού συνορεύει μέ τήν Δ. Μακεδονία, χτισμένο στόν Σμόλικα και σέ ὑψόμετρο 1.500 μέτρων, θεωρούμενο, μάλιστα, ὡς τό ψηλότερο κατοικημένο χωριό τῆς 'Ελλάδας και τῶν Βαλκανίων, ἀπαγορευμένο, ἐκκλησιαστικά, στήν παλαιάρατη μητρόπολη Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς και Κόνιτσας και μέ, μᾶλλον, μειούμενο ὁλοένα πληθυσμό: 1.800 κάτοικοι τόν 180 α.λ., 93 τό 1971, 69 τό 1981.

Στό κεφάλαιο γιά τήν ἰδρυση και ὀνομασία τοῦ χωριοῦ ό κ. Έξάρχου μᾶς πληροφορεῖ γιά τήν πολύ πιθανή ἰδρυση του στά χρόνια τῆς Ρωμαιοκρατίας και στήν ἀνῆση πού γνώρισε ἐπὶ Τουρκοκρατίας (περίοδο δηλ. πού βοήθησε τήν ἀνάπτυξη τέτοιων ὀρεινῶν κεφαλοχωριῶν, ἀφοῦ οἱ Ρωμοὶ κατέφευγαν σέ ὀρεινοὺς δγκους γιά νά ἀποφύγουν τόν Τούρκο δυνάστη), ἀνῆση ὀφειλόμενη ἐν πολλοῖς στόν κοινοτισμό και στήν ἐργατικότητα τῶν κατοίκων τῆς. Ό συγγρ. ἐξετάζει, ἀκόμη, τήν συμμετοχή τῶν Φουρκιωτῶν στόν ἀγῶνα τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, τά δεινά τῆς περιοχῆς ἀπό τήν ληστοκρατία και τούς συνεχεῖς, ὡς τήν ἀπελευθέρωση τῆς 'Ηπείρου ἀγῶνες τῶν Φουρκιωτῶν, νοτίζει μέ ιδιαίτερη ἔξαρση τήν συμμετοχή πολλῶν κατοίκων του στόν Μακεδονικό Ἀγῶνα, στόν Α' Μεγάλο Πόλεμο και στήν Μικρασιατική Ἐκστρατεία. Ό κ. Έξάρχου ὑπενθυμίζει ὅτι κατά τόν πόλεμο τοῦ '40, ή περιοχή ὑπῆρξε ἀπό τά θεαματικότερα και σκληρότερα θέατρα τοῦ πολέμου αὐτοῦ και ὅπου μάλιστα διακρίθηκαν πολλές γυναῖκες τῆς Φούρκας στήν μεταφορά τῶν πολεμοφοδίων —εἶναι οἱ γνωστές γυναῖκες τῆς Πίνδου. Ό κ. Έξάρχου, πού ἐβίωσε ὅλα αὐτά τά γεγονότα τῆς τραγικῆς δεκαετίας τοῦ '40, παρέχει μία σειρά πληροφοριῶν ἀναφερομένων στήν Φούρκα και στήν σύνδεσή τῆς μέ τήν Ἐθνική Ἀντίσταση, τόν ἐμφύλιο σπαραγμό, θῆμα τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε και ή Φούρκα, γιά νά περάσει, κατόπιν, στήν ἀνοικοδόμησή

της τό 1950, αλλά και την μείωση του πληθυσμού ένακα της ἀρξάμενης αστυφιλίας. Ἀκολουθεῖ, στήν συνέχεια, τό κεφάλαιο *Θρησκευτική ζωή*, ὅπου ὁ συγγρ. ἀναφέρεται στήν ἱστορία τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου, προστάτη τοῦ χωριοῦ, στά ἐξωκλήσια ("Ἅγιος Ἀθανάσιος), στά παλαιά ἐκκλησιαστικά βιβλία τους μέ τήν γραφική ὕλη, ἀλλά καί ἐνδιαφέρουσες ἐνθυμήσεις τῆς, στήν Μονή τῆς Κοίμησης τῆς Θεοτόκου (12ος μ.Χ., ἀνακαίνιση 18ος αἰ.), στόν θρύλο τοῦ Κοομά τοῦ Αἰτωλοῦ. Τό ἐπόμενο κεφάλαιο εἶναι ἀφιερωμένο στούς *λογίους, ἐπιστήμονες, ἐπιχειρηματίες* καί γενικά στήν ἐκπαιδευτική ζωή τῆς Φούρκας, στά διδασκόμενα μαθήματα, στίς μεθόδους διδασκαλίας, στήν γραφική ὕλη, στούς οἰκονομικούς πόρους, στίς βιβλιοθήκες, στά σχολικά κτίρια, στούς εὐεργέτες, στό διδακτικό προσωπικό. Ἐνδιαφέροντα εἶναι καί τά στοιχεῖα γιά τοὺς λογίους ἀπό τό β' μισό τοῦ 19ου αἰ. (διδάσκαλοι, καθηγητές, νομικοί, δημ. υπάλληλοι, γιατροί, δικηγόροι, ἀρχιτέκτονες, δημοσιογράφοι). Τό τέταρτο κεφάλαιο κάμει λόγο γιά τὰ *Κοινωφελῆ ἔργα, τοὺς εὐεργέτες, τοὺς δωρητές*, μερικοί ἀπό αὐτοὺς μάλιστα ἦσαν ξενιτεμένοι, ἀλλά χρηματοδότησαν κατασκευή γεφυριῶν, καμπαναριῶν, δρόμων, μύλων, ἐπιγραφῶν, κρηνῶν. Ἡ *δημογραφική εἰκόνα* τῆς Φούρκας δίδει τήν εὐκαιρία στόν συγγρ. νά ὀμιλήσει γιά τοὺς μόνιμους κατοίκους, τοὺς μετοικήσαντες σέ διάφορους νομούς τῆς χώρας, ἀλλά, παράλληλα, καί νά ἐρευνήσει τίς ἀποδημίες τῶν Φουρκιωτῶν πρὸς τήν Ρουμανία, τήν Σερβία, τήν Ἀλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου κατά τόν 18ο καί 19ο αἰ., καί, ἀργότερα, πρὸς ἄλλες χώρες τῆς Εὐρώπης καί τήν Ἀμερική. Ἐδῶ ὁ κ. Ξεάρχου ἔχει τήν εὐκαιρία νά παραθέσει ὀνόματα ἀποδημῶν, ἀλλά καί φουρκιώτικα ἔθιμα καί τραγούδια τῆς ξενιτιάς. Στό ἕκτο κεφάλαιο ἐξετάζονται τὰ *σωματεῖα, οἱ σύλλογοι, οἱ ἰλοτομικοὶ συνεταιρισμοί* μέ πρώτη τήν Φιλεκπαιδευτική Ἀδελφότητα «Ἡ Φούρκα» (ἔτος ἱδρύσεως 1905), πού πολύ βοήθησαν τήν ἐθνική καί οἰκονομική ἀνάπτυξη τοῦ χωριοῦ. Γιά τήν οἰκονομική ἱστορία τῆς Φούρκας σημαντικές εἶναι οἱ πληροφορίες πού παρέχονται στό ἔβδομο κεφάλαιο γιά τὰ σύνορα τοῦ χωριοῦ καί τοὺς δικαστικούς ἀγῶνες του μέ τὰ γειτονικά χωριά.

Τό δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου εἶναι ἀφιερωμένο στήν *Λαογραφία*. Στό πρῶτο κεφάλαιο ὁ συγγρ. ἀσχολεῖται μέ τίς ἐκδηλώσεις τῆς λαϊκῆς ζωῆς: ἀπό τήν ἐγκυμοσύνη τῆς γυναίκας ὡς τόν θάνατο τοῦ ἀνθρώπου. Περιγράφονται προλήψεις γιά τήν ἐγκυο, τόν τοκετό, τήν λεχυία, τήν ἀκληρία, τὰ νανουρίσματα, τήν βάπτισμα, τὰ ὀνόματα καί τὰ ὑποκοριστικά, τήν προξενιά, τὰ ἀρραβωνιάσματα, τόν γάμο. Ὁ λαογράφος καί ὁ κοινωνιολόγος ἔχει, πράγματι, πολλὰ νά ὠφελῇ ἀπὸ τὰ πρωτότυπα νανουρίσματα (ἐλληνικά καί ἑλληνοβλάχικα) πού ἐκδίδει ὁ κ. Ξεάρχου (σσ. 265-281): φυσικά τὸ ἴδιο ἰσχύει καί γιά τόν γλωσσολόγο, γιατί τὰ ὀνόματα καί τὰ ὑποκοριστικά τῶν κατοίκων τῆς Φούρκας εἶναι πολὺτιμα γιά τήν δουλειά του. Περιγράφονται, ἐπίσης, ἐδῶ τὰ γαμήλια ἔθιμα καί τὰ καθέκαστα τοῦ γάμου πού διαρκεῖ μία δολοκλήρη ἑβδομάδα. Δέν λείπει καί ἡ περιγραφή τῶν δραμένων στίς ἰδιαιτέρες περιπτώσεις τῆς ἀπαγωγῆς, τοῦ ἀρραβῶνα, τοῦ γάμου χήρων, οἱ σχετικές προλήψεις καί οἱ παροιμίες γιά τόν γάμο. Τήν ἴδια μεθοδολογία στήν παράθεση τοῦ ὕλικου τοῦ ἀκολουθεῖ ὁ συγγρ. καί στά ἔθιμα τῆς Φούρκας τὰ σχετιζόμενα μέ τόν θάνατο καί τήν ταφή, τὰ μνημόσυνα καί τὰ τρισάγια, τὰ σαρανταλείτουργα, τὰ εὐχέλαια, τίς ἐλεημοσύνες γιά τόν νεκρό, τήν ἐκταφή του, τήν διάρκεια τοῦ πένθους κ.λπ. Στό δεύτερο κεφάλαιο ὁ κ. Ξεάρχου καταγράφει τὰ ἦθη καί τὰ ἔθιμα, τήν διάρκεια τοῦ πένθους κ.ἄ. Στό δεύτερο ἐπίσης κεφάλαιο ὁ κ. Ξεάρχου καταγράφει τὰ ἦθη καί τὰ ἔθιμα ὄλων τῶν μνηῶν τοῦ ἔτους καί κατά περιπτώσεις. Πρόκειται γιά μίαν πολὺτιμη καταγραφή ἐθίμων πού ἐβοήθησαν στήν δίνη τῶν νέων καιρῶν καί τὰ ὁποῖα ὁ συγγρ. ἔχει

κατατάξει κατά μήνα, μέ τίς προλήψεις, τά τραγούδια τοῦ μηνός, τά λαογραφικά δρώμενα, τίς προλήψεις καί τίς δεισιδαιμονίες, τά προγινωστικά, τοὺς χορούς καί τά τραγούδια, τίς παροιμίες, τοὺς ἄγιους καί τήν συναφή λατρεία. Στό τρίτο κεφάλαιο δ κ. Ἐξάρχου ἀσχολεῖται μέ τήν *ἀρχιτεκτονική* τῆς Φούρκας ἀρχίζοντας ἀπό τά συμφωνητικά πού ὑπέγραφαν ὁ ἰδιοκτήτης καί ὁ πρωτομάστορας, γιά νά περάσει κατόπιν στά ἐργαλεῖα καί τά σύνεργα τῶν μαστόρων, τήν τεχνική τους, ἀλλά καί τίς προλήψεις καί τίς δεισιδαιμονίες τους συνδεδεμένες μέ τήν κατασκευή τῶν σπιτιῶν. Εἶναι γνωστοί οἱ ξενιτεμένοι Ἕπειρώτες μαστοροί, πού ἐκτίσαν μέ τήν ἀπαράμιλλη τέχνη τους ἕνα μεγάλο μέρος πόλεων καί χωριῶν τῆς Κεντρικῆς καί Βόρειας, κυρίως, Ἑλλάδας καί ὁ κ. Ἐξάρχου μᾶς δίδει ἕναν κατάλογο ξενιτεμένων μαστόρων, ἐργατῶν καί μαστόρων ἀπό τήν Φούρκα πού δούλεψαν στήν Κπολη, στήν Β. Ἠπειρο, στό Ἅγιο Ὅρος, στήν Καβάλα, στήν Πρέβεζα, στά ὀχρωματικά ἔργα τῶν συνόρων τοῦ 1938-40. Χαρακτηριστικά σημεῖα τοῦ κεφαλαίου εἶναι ἕνα συμφωνητικό πού παραθέτει ὁ συγγρ. ἀναφερόμενο σέ κτίσιμο σπιτιοῦ, ἀλλά καί ὁ κατάλογος τῶν παλαιῶν σπιτιῶν καί οἰκογενειῶν τῆς Φούρκας μέ διαίρεση κατά συνοικίες (μαχαλάδες) ἔτσι πού ὁ ἀναγνώστης νά μπορεῖ νά ἀναστηλώσει ψηφί-ψηφί ὅλο τὸ χωριό.

Τό ἐπόμενο κεφάλαιο αὐτοῦ τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ βιβλίου εἶναι ἀφιερωμένο στά *γεωργικά ἔθιμα*: στίς καλλιέργειες, στό βοτάνισμα, στό θέρισμα, στά προγινωστικά τοῦ καιροῦ καί στήν ἀλληλεγγύη τῶν Φουρκιωτῶν, στίς ἀγροτικές τους ἐργασίες, στοὺς τρόπους πρόκλησης βροχῆς (ἀρχαία περπερούνα), στίς λιτανεῖες, ἀλλά καί στίς διανομές τῶν κοινοτικῶν ἐκτάσεων (τό ἔτος 1928). Μέ τὸ κεφάλαιο αὐτό συνδέεται καί τὸ ἐπόμενο γιά τά *κτηνοτροφικά ἔθιμα* τῶν Δωδωναίων Βλάχων καί τῶν βορειοηπειρωτῶν Ἀρβανιτοβλάχων σκηνιτῶν κτηνοτρόφων, τόν χρόνον τῶν μετακινήσεών τους, τόν μισθὸ τῶν τοσμαναραίων, τήν κατασκευή τῶν κονακιῶν, τήν ἐπιλόκησή τους, τόν γραφικὸν τρόπο πού ἔσθηναν τὸ σχολεῖο τους, τὰ καθήματα αὐτοῦ· στό ἴδιο κεφάλαιο δ κ. Ἐξάρχου ὁμιλεῖ γιά τοὺς παλαιούς τοσελιγκάδες, τὰ καλύβια τους, τίς φορεσιές τους, τὰ ἔθιμά τους, ἀλλά καί γιά τὰ ζῶα τους, τὰ προϊόντα τους, τίς προλήψεις τους γιά τὰ ζῶα. Ἡ οἰκοτεχνία-βιοτεχνία (λαϊκὴ τέχνη δηλ.) εἶναι τὸ θέμα τοῦ ἔκτου κεφαλαίου τοῦ βιβλίου· ἔδω δ κ. Ἐξάρχου ἀσχολεῖται μέ τὰ ἀφορῶντα τήν διαδικασία ἐπεξεργασίας μαλλιών καί βαφῶν· στήν συνέχεια κάμει λόγο γιά τοὺς περιώμους Φουρκιωτῆς ραφτάδες (τερζήδες) πού μᾶν ἐποχὴ ἔφταναν τοὺς 150 στήν Φούρκα, γιά τοὺς *κεντητάδες* πού καί αὐτοί, *ὅπως καί οἱ Φουρκιωτῆς χιτατάδες*, γίνριζαν σ' ὅλη τήν Ἑλλάδα —παραθέτει, μάλιστα, ὁ συγγρ. μία σειρὰ ἀπὸ μουσικά τῆς τέχνης τους, μέχρι καί ὀρισμένες ἐκφράσεις τῆς εἰδικῆς γλώσσας τους. Στό ἴδιο κεφάλαιο ὁ συγγρ. ἀσχολεῖται μέ τίς φορεσιές τῆς Φούρκας, γυναικεῖες καί ἀνδρικές, τὰ στολίδια τῆς γυναικεῖας ἐνδυμασίας, ἀλλά καί τὰ χρυσαφικά καί τὰ ἀσημικά ἔργα τῶν Φουρκιωτῶν τεχνιτῶν.

Ἡ *Μαγική*, ἡ *Μαντική*, ἡ *Ἀστρολογία*, ἡ *Μετεωρολογία* ἀναφέρονται στό ἔβδομο κεφάλαιο· ἔδω ὁ συγγρ. ἀσχολεῖται μέ τήν βασκανία καί τὸ ξεμάτιασμα, τὰ ποικίλα γιαιοσοφία γιά σωματικά καί ψυχικά πάθη, τήν μαντικὴ ἔρμηνεῖα πού προέρχεται ἀπὸ διάφορα φυσικά φαινόμενα, τήν ἀριθμομαντεία, τήν ὄνειρομαντεία, τήν ἀστρολογία καί τήν μετεωρολογία. Ἡ λαϊκὴ λατρικὴ μέ τὰ γιαιοσοφία τῆς ἤκμασε στοὺς περασμένους αἰῶνες στήν ἐλληνικὴ ὑπαιθρο καί φυσικὸ ἦταν ἡ Φούρκα νά μὴν ἀποτελέσει ἐξάιρεση —ὅλα τοῦτα τὰ φάρμακα, τὰ γιαιρικά, τὰ θεραπευτικά, τὰ βότανα τὰ γνωρίζουν οἱ πρακτικοὶ γιαιοροὶ τῆς Φούρκας καί μέ αὐτὰ γιᾶντεσαν τίς διάφορες ἀσθένειες πού παραθέτει ὁ κ. Ἐξάρχου στό ὄγδοο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου του. Στό ἕνα-το κεφάλαιο, μικρὸ συγκριτικὰ μέ τὰ ἄλλα, ὁ συγγρ. παραθέτει δύο παραμύθια τῆς

Φούρκας έτσι πού του τά διηγήθηκαν δύο γέροντες του χωριού. Τά δέκατο, ένδέκατο καί δωδέκατο κεφάλαια είναι αφιερωμένα στά τοπικά παιγνίδια, στίς λαϊκές παροιμίες καί στά αινίγματα αντίστοιχα· πρόκειται γιά μικρά, καί δτήν περίπτωση ατήν, κεφάλαια, άλλα μέ πρωτότυπο καί ένδιαφέρον ύλικό. Τό βιβλίό κλείνει μέ βιογραφικό σημείωμα του συγγγ. καί μέ παράθεση τής βιβλιογραφίας.

Γενικά έχουμε, μέ αυτό τό βιβλίό του κ. Χ. Έξάρχου, μία λαμπρή καί ύποδειγματική ιστορία ενός ελληνικού χωριού: μία κατάθεση ύλικού συνδεδεμένη καί μέ άλλες εκφάνσεις τοπικές καί πολιτισμικές. Πρόκειται γιά μιάν εργασία πολύ χρήσιμη στόν ιστορικό, στόν λαογράφο, στόν κοινωνιολόγο, στόν ιστορικό του δικαίου, στόν κάθε φιλόστορα, μία μονογραφία πού γράφτηκε μέ αγάπη καί έξαιρετική επίμελεια, γι' αυτό καί δίκαια τιμήθηκε καί βραβεύθηκε από τήν Άκαδημία τών Άθηνών.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Τό μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου («Σκήτη Βεροίας»), Πρακτικά Διημερίδας, Έκδοσις τής Έρεās Μητροπόλεως Βεροίας καί Ναούσης, Άρ. Σειράς 25, Βέροια 1994, σελ. 262.

Στίς 27 καί 28 Μαρτίου 1993 ή Έρεά Μητρόπολις Βεροίας καί Ναούσης καί ή Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βεροίας οργάνωσαν έπιστημονική διημερίδα αφιερωμένη στό όνομαστό μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου Βεροίας. Πολύ ένωρίς, συγκριτικά μέ άλλα συνέδρια, χάρη στήν φιλότιμη προσπάθεια τών οργάνωτών του, άλλα καί χάρη στήν χορηγία τής Μητροπόλεως κυκλοφορήθηκαν καί τά πρακτικά. Ό μακαριστός γέρον Βεροίας Παύλος, πού βοήθησε όσο κανείς άλλος, δέν ζούσε πιά μέ τό τέλος τής εκδόσεως, γι' αυτό καί οί αρμόδιοι του συνεδρίου αφιέρωσαν στήν μνήμη του τήν παρούσα έκδοση. Η ζωή του μακαριστού Παύλου ήταν μάλλον βραχεία, άλλα τό έργο του πλούσιο· πέθανε σέ ήλικία μόλις 64 ετών (1929-1993). Προλογικώς εξηγείται γιατί αφιερώνεται ή έκδοση στήν μνήμη του, ακολουθεί τό πρόγραμμα τής διημερίδας, ή προσφώνηση του κυρού Παύλου κατά τήν έναρκτηρία συνεδρία, ό χαιρετισμός του Προέδρου τής Έφορείας τής Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης τής Βεροίας κ. Γ. Χ. Χιονίδη καί ακολουθοϋν οί δημοσιεύσεις τών εισηγήσεων.

Ό καθηγητής του Α.Π.Θ. πρωτοπρεσβύτερος κ. Θ. Ζήσης μίλησε γιά τόν άγιο Γρηγόριο τόν Παλαμά πού τόν συσχετίζει μέ τόν άπόστολο Παύλο, παρακολουθεί τήν παρουσία του στήν Βέροια, τήν διδασκαλία του καί τίς προεκτάσεις τής στήν σημερινή πραγματικότητα στήν σχέση Εϋρωπαϊκός Διαφωτισμός καί Όρθόδοξος Φωτισμός. Άκολουθεί ή εισήγηση του π. Πορφυρίου, Σιμωνοπετρίτου, ό όποιος άσχολήθηκε μέ τούς μεγάλους γέροντες τής Σκήτης άπό τόν 140-170 αι.: τόν Γρηγόριο Παλαμά, τόν Άθανάσιο, τόν άγιο Διονύσιο τόν έν Όλύμπω, τόν άγιο Θεωνά Θεσσαλονίκης, τόν Καλλίνικο Ιερομόναχο καί διδάσκαλο. Ό καθηγητής του Α.Π.Θ. Κ. Β. Φανουργάκης άνεζήτησε τόν χρόνο άσκήσεως του άγίου Γρηγορίου Παλαμά στήν σκήτη του Τιμίου Προδρόμου Βεροίας μέσ' άπό τίς πηγές: κατ' αυτόν ό Γρηγόριος ό Παλαμάς έμεινε στήν σκήτη πέντε χρόνια άπό τό 1326 ως τό 1331, όποτε άνεχώρησε γιά τόν Άθωνα.

Ό καθηγητής του Α.Π.Θ. κ. Γ. Α. Στογιόγλου μίλησε γιά τό ένδιαφέρον του επισκόπου Καμπανίας Θεοφίλου γιά τήν μονή του Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη) Βε-